สถานการณ์การให้บริการการแพทย์แผนไทยในจังหวัดนครราชสีมา

The Situation of Thai Traditional Medicine Services in Nakhon Ratchasima Province

วัลลภา คงฉันท์มิตรกุล* และคำนาง กาสนิท**

Wallapa Kongchanmitkul* and Kumnang Kasanit**

กลุ่มงานการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครราชสีมา*,**

Thai Traditionnal and Alternative Medicine; Nakhon Ratchasima Public Health Provincial Office*,**

โทรศัพท์ : 0-4446-5010-4 ต่อ 424 ; E-mail : panthai_424@hotmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษานี้เป็นการศึกษาเชิงพรรณนา (descriptive research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์การให้บริการการแพทย์แผนไทยในจังหวัดนครราชสีมาและเปรียบเทียบผลงานการให้บริการการแพทย์แผนไทยของจังหวัดนครราชสีมากับจังหวัดในเขตสุขภาพที่ 9 และจังหวัดที่มีจำนวนประชากรใกล้เคียงกัน โดยรวบรวมข้อมูลจากโปรแกรม HDC และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ นำเสนอความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย

ผลการวิจัย พบว่า ร้อยละ 45.28 ของหน่วยบริการแพทย์แผนไทยในจังหวัดมีอาคารสถานที่ให้บริการเฉพาะเป็นสัดส่วน ร้อยละ 45.16 มีการแยกโครงสร้างการบริหารแยกเป็นกลุ่มงานการแพทย์แผนไทยอย่างชัดเจนสัดส่วนแพทย์แผนไทยต่อประชากร คิดเป็น 1 : 33,026 และมีสัดส่วนแพทย์แผนไทยต่อหน่วยบริการ 1 : 4.78 แพทย์แผนไทยและผู้ช่วยแพทย์แผนไทยมีภาระงานนวด 2.12 ครั้งต่อคนต่อวัน หน่วยบริการทุกแห่งมีการจัดบริการจ่ายยาสมุนไพร นวด ประคบ อบ ดูแลมารดาหลังคลอดและบริการส่งเสริมสุขภาพ และ 3 ลำดับแรกของการจัดบริการมากที่สุด ได้แก่ การจ่ายยาสมุนไพร การส่งเสริมสุขภาพ และการนวด คิดเป็นร้อยละ 12.66, 4.83 และ 3.55 ตามลำดับ โดยสรุปแล้วในปี 2561 ร้อยละ 20.99 ของผู้ป่วยนอกในจังหวัดนครราชสีมาได้รับบริการการแพทย์แผนไทยและผลงานดังกล่าวจัดเป็นลำดับที่ 3 ของเขตสุขภาพที่ 9 และเป็นผลงานน้อยที่สุดเมื่อเปรียบเทียบในจังหวัดขนาดเดียวกัน (จำนวนประชากรมากกว่า 1.5 ล้านคน)

หน่วยบริการในจังหวัดนครราชสีมามีความพร้อมในการให้บริการทั้งเรื่องโครงสร้าง เวชภัณฑ์ยาสมุนไพร อุปกรณ์ และบุคลากร แต่ผลงานบริการยังน้อยกว่าค่าเฉลี่ยภาพรวมประเทศ ซึ่งควรมีการศึกษาโดยละเอียดต่อไป

คำสำคัญ: แพทย์แผนไทย; บริการด้านการแพทย์แผนไทย

Abstract

The objective of this descriptive research aimed to survey the situation of thai traditional medicine service in Nakhon Ratchasima and benchmarking with provinces in health region 9 and province with more than 1.5 million populations. 61 health care provider with thai traditional medicine

were population. Data were collected from HDC and questionnairs. Descriptive study was performed.

Result showed that 45.28 % of health care provider provided specific location for Thai traditional service. 45.61% of all were separated structure from another department. 1:33,026 were proportion of Thai traditional medicine per population. 1:4.78 were proportion of Thai traditional medicine per health care provider. Average of 2.12 per man per day were work load of Thai traditional medicine and Thai traditional medicine assistant. Herbal drug dispensing, thai traditional massage, herbal hot compress, herbal steam and postnatal care were provided in all health care provider. Top 3 services were herbal medicine prescribing, health promotion and thai massage 12.66%, 4.83% and 3.55% respectively. In 2018, 20.99% of OPD visit were traditional medicine. In health region 9, Nakhon Ratchasima was ranked 3. And in the large province (more than 1.5 million population) Nakhon Ratchasima was rank last.

Health service in Nakhon Ratchasima was ready to service structure, equipment and staff. Howerver lower output were showed lower comparatively with total average. Policy, patient accesstibilty and effective management should be considered.

Keywords : Traditional Medicine; Traditional Medicine Services

บทนำ

การแพทย์แผนไทยได้รับการฟื้นฟูและพัฒนาอย่างจริงจังมาร่วม 2 ทศวรรษ ปัจจุบันการแพทย์แผนไทยได้รับการยอมรับเป็นส่วนหนึ่งของระบบบริการทางสุขภาพ แต่การพัฒนาการแพทย์แผนไทยมีการเคลื่อนตัวไปได้ค่อนข้างช้าเนื่องจากประสบปัญหาอุปสรรคหลายประการ[7] อย่างไรก็ดี ทิศทางและนโยบายการดำเนินงานกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกมุ่งเน้นให้สามารถเพื่อนำไปใช้ในระบบสุขภาพได้อย่างปลอดภัย มีคุณภาพ เป็นทางเลือกในการสร้างความมั่นคงทางสุขภาพของประชาชนร่วมกับการแพทย์แผนปัจจุบัน โดยขับเคลื่อนตามแนวทางยุทธศาสตร์สู่ความเป็นเลิศ 4 ด้าน ภายใต้แผนยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี ด้านสาธารณสุข เพื่อนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายร่วมกันของกระทรวงสาธารณสุข คือ “ประชาชนสุขภาพดี เจ้าหน้าที่มีความสุข ระบบสุขภาพยั่งยืน”[3]

ปัจจุบันสถานการณ์ด้านการให้บริการการแพทย์แผนไทยดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด การแพทย์แผนไทยได้รับการยอมรับว่าเป็นหนึ่งในบริการทางเลือกดูแลสุขภาพที่ดี ปัจจุบันมีการเปิดคลินิกแพทย์แผนไทยในโรงพยาบาลของรัฐเกือบร้อยละ 90[7] การเข้าถึงระบบบริการการแพทย์แผนไทยของประชาชนเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ ข้อมูลภาพรวมระดับประเทศ พบว่า ร้อยละบริการผู้ป่วยนอกได้รับบริการแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือกเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 14.98 ใน ปี 2558 เป็นร้อยละ 19.82 ในปี 2560[2] ทั้งนี้ การพัฒนาการแพทย์แผนไทยให้มีประสิทธิภาพได้มาตรฐานเป็นที่ยอมรับ นอกจากใช้กลไกทางการเงินกระตุ้นให้หน่วยบริการจัดบริการแพทย์แผนไทย เพื่อผู้ป่วยสิทธิหลักประกันสุขภาพ

ถ้วนหน้าเข้าถึงบริการแล้ว ยังต้องอาศัยกลไกการบริหารจัดการ ระดับเขตและระดับจังหวัด ในการขับเคลื่อนระบบการแพทย์แผนไทย ให้ไปในทิศทางที่เหมาะสมของแต่ละพื้นที่ด้วย แล้วนำไปสู่การพึ่งตนเองของประชาชนได้ด้วยการดูแลสุขภาพด้วยการแพทย์แผนไทย[5]

จังหวัดนครราชสีมาเป็นจังหวัดขนาดใหญ่มีเขตปกครอง 32 อำเภอ มีประชากร 2,642,064 คน รองจากกรุงเทพมหานคร มีหน่วยบริการโรงพยาบาลศูนย์ 1 แห่ง โรงพยาบาลทั่วไป 2 แห่ง โรงพยาบาลชุมชน 30 แห่ง และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล 347 แห่ง งานบริการการแพทย์แผนไทยได้เริ่มจัดบริการ เมื่อปี 2545 จนถึงปัจจุบัน 2561 ซึ่งมีหน่วยบริการระดับโรงพยาบาลจัดบริการโดยมีแพทย์แผนไทยจำนวน 32 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 96.97 ของหน่วยบริการระดับโรงพยาบาลทั้งหมด มีหน่วยบริการระดับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมีแพทย์แผนไทยปฏิบัติงาน จำนวน 29 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 8.36 ผลงานด้านการแพทย์แผนไทยมีทั้ง การใช้สมุนไพร การนวด การประคบ การอบการดูแลมารดาหลังคลอดและการส่งเสริมสุขภาพ โดยมีตัวชี้วัดกำกับ คือ ร้อยละ 20 ของผู้ป่วยนอกได้รับบริการการแพทย์แผนไทย ซึ่งผลงานบริการการแพทย์แผนไทยจังหวัดนครราชสีมามีร้อยละบริการผู้ป่วยนอกได้รับบริการแพทย์แผนไทยเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ ปี 2558 ร้อยละ 16.29 ปี 2559 ร้อยละ 17.00 ปี 2560 ร้อยละ 20.63 เป็นที่น่าสนใจว่าถึงผลงานของจังหวัดนครราชสีมาจะเพิ่มขึ้นทุกปี แต่ก็น้อยกว่าค่าเฉลี่ยผลงานภาพรวมประเทศจึงน่าสนใจที่จะศึกษารายละเอียดการให้บริการด้านการแพทย์แผนไทยของจังหวัดนครราชสีมา เพื่อค้นหาประเด็นที่ควรพัฒนา

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานของบริการการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกในจังหวัดนครราชสีมา

2. เพื่อเปรียบเทียบและวิเคราะห์ประเภทบริการการแพทย์แผนไทยของจังหวัดนครราชสีมากับจังหวัดในเขต 9 และจังหวัดที่มีขนาดประชากรใกล้เคียงกัน

วิธีดำเนินการ

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงพรรณนา (descriptive research) มีวิธีเก็บข้อมูลด้วยการรวบรวมข้อมูลจากโปรแกรมคลังข้อมูลสุขภาพ (health data center : HDC) และจากแบบสอบถาม โดยมี

ประชากร คือ สถานพยาบาลในสังกัดกระทรวงสาธารณสุข ในจังหวัดนครราชสีมา ระดับโรงพยาบาลศูนย์/ทั่วไป โรงพยาบาลชุมชน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่มีแพทย์แผนไทยมีทั้งสิ้น 61 แห่ง

กลุ่มตัวอย่าง คำนวณโดยใช้สูตรของ เครซี่และมอร์แกน ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และระดับความคลาดเคลื่อน 5% ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 53 แห่ง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย (1) โปรแกรม microsoft excel และ (2) แบบสอบถาม โดยแบบสอบถามสร้างขึ้นเองจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง และการให้บริการสุขภาพด้วยการแพทย์แผนไทยในโรงพยาบาลศูนย์ โรงพยาบาลทั่วไป และโรงพยาบาลชุมชน คำถามมีทั้งหมด 22 ข้อ ประกอบไปด้วย 5 ด้าน ด้านที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

จำนวน 1 ข้อ ด้านที่ 2 สถานที่ บุคลากร และโครงสร้าง จำนวน 4 ข้อ ด้านที่ 3 การบริการ จำนวน 10 ข้อ ด้านที่ 4 การบันทึกข้อมูล จำนวน 5 ข้อ ด้านที่ 5 บริการ OPD คู่ขนาน จำนวน 1 ข้อ และข้อเสนอแนะ เป็นคำถามปลายเปิด จำนวน 1 ข้อ

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ทดสอบความตรงของแบบสอบถาม (validity) ผู้วิจัยได้นำเสนอแบบสอบถามที่สร้างขึ้นให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน ค่าดัชนีความตรงตามเนื้อหาของแบบสอบถามเท่ากับ 0.84

วิธีดำเนินการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. รวบรวมข้อมูลบริการด้านการแพทย์แผนไทยในรายงานข้อมูล HDC ของจังหวัดนครราชสีมา ในช่วง 1 ตุลาคม 2560 – 30 กันยายน 2561

2. จัดทำแบบสอบถาม เพื่อหาข้อมูลการให้บริการการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก โดยใช้ผลงานในปีงบประมาณ 2561 (1 ตุลาคม 2560 – 30 กันยายน 2561)

3. เก็บข้อมูลแบบสอบถาม ข้อมูลการให้บริการการแพทย์แผนไทยในจังหวัดนครราชสีมา (ปีงบประมาณ 2561) เก็บข้อมูลในหน่วยบริการของรัฐที่มีแพทย์แผนไทยปฏิบัติงาน

กรอบแนวคิดการวิจัย



ภาพ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ผลการศึกษา

จังหวัดนครราชสีมา มีสัดส่วนแพทย์แผนไทยต่อประชากร 1:33,026 และมีสัดส่วนแพทย์แผนไทยหน่วยบริการ 1:4.78 (ตาราง 1)

รูปแบบโครงสร้างการบริหารงาน ระดับโรงพยาบาลมีการบริหารงานแยกเป็นกลุ่มงานแพทย์แผนไทยร้อยละ 45.16 มีโครงสร้างการบริหารงานขึ้นกับกลุ่มงานอื่นร้อยละ 54.48 มีแพทย์แผนไทยเป็นหัวหน้ากลุ่มงาน ร้อยละ 32.26 วิชาชีพอื่นเป็นหัวหน้ากลุ่มงานร้อยละ 67.74

โครงสร้างการบริหารงานระดับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล มีโครงสร้างเป็นกลุ่มงานแพทย์แผนไทย ร้อยละ 81.82 บริหารภายใต้กลุ่มงานอื่นร้อยละ 18.18 มีแพทย์แผนไทยเป็นหัวหน้ากลุ่ม

งานร้อยละ 68.18 มีวิชาชีพอื่นเป็นหัวหน้ากลุ่มงานร้อยละ 31.82 (ตาราง 2 และ 3)

ตาราง 1 แสดงโครงสร้างการบริหารงานการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

กลุ่มงาน	โรงพยาบาล		โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
แพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก	14	45.16	18	81.82
ภายใต้กลุ่มงาน				
เวชกรรมฟื้นฟู	2	6.45	1	4.55
เวชปฏิบัติครอบครัว	2	6.45	0	0
บริการปฐมภูมิ	2	6.45	3	13.63
เภสัชกรรมและคุ้มครองผู้บริโภค	5	16.13	0	0
กายภาพบำบัด	3	9.68	0	0
บริการทางการแพทย์	3	9.68	0	0
รวม	**31**	**100**	**22**	**100**

ตาราง 2 แสดงข้อมูลหัวหน้ากลุ่ม/หัวหน้าฝ่ายผู้ดูแลงานแพทย์แผนไทย

หัวหน้ากลุ่ม/หัวหน้าฝ่าย	โรงพยาบาล		โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
แพทย์แผนปัจจุบัน	10	32.26	3	13.64
แพทย์แผนไทย	10	32.26	15	68.18
นักกายภาพบำบัด	4	12.90	0	0
เภสัชกร	5	16.12	0	0
นักวิชาการสาธารณสุข	1	3.23	0	0
พยาบาล	1	3.23	0	0
ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล	0	0	4	18.18
รวม	**31**	**100**	**22**	**100**

ในส่วนของอัตรากำลัง หน่วยบริการ มีจำนวนแพทย์แผนไทยให้บริการเฉลี่ย 1.83 คน/แห่ง มีผู้ช่วยแพทย์แผนไทยเฉลี่ย 2 คน/แห่ง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมีแพทย์แผนไทยประจำ 1 คน/แห่ง และมีผู้ช่วยแพทย์แผนไทยเฉลี่ย 2 คน/แห่ง

การจัดบริการหน่วยบริการมีจัดบริการรักษาด้วยยาสมุนไพรนวดและอบสมุนไพรครบทุกแห่ง มีบริการมารดาหลังคลอด 48 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 90.57 บริการส่งเสริมฟื้นฟู 47 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 88.68 มีการปรุงยาเฉพาะราย 7 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 8.64 และมีจุดบริการจ่ายยาสมุนไพรในงานแพทย์แผนไทย 31 แห่ง ร้อยละ 58.49 (ตาราง 3)

ตาราง 3 แสดงข้อมูลการจัดบริการในงานแพทย์แผนไทย

บริการ	**จำนวน (แห่ง)**	**ร้อยละ**
นวดรักษา	53	100
ประคบ	51	96.23
อบ	53	100
ดูแลมารดาหลังคลอด	48	90.57
จ่ายยาสมุนไพร/ยาตำรับ ณ จุดบริการแพทย์แผนไทย	31	58.49
ปรุงยาเฉพาะราย	7	13.21
ส่งเสริมสุขภาพ	47	88.68

หมายเหตุ : สามารถตอบได้มากกว่า 1 ข้อ จำนวน 53 สถานบริการ

กระบวนการเข้ารับบริการ พบว่า หน่วยบริการร้อยละ 43.75 ผู้ป่วยรายใหม่เมื่อผ่านการคัดกรองแล้วสามารถเข้ารับบริการการแพทย์แผนไทยได้ด้วยตนเอง หน่วยบริการร้อยละ 41.67 ผู้ป่วยรายใหม่บางรายเมื่อผ่านการคัดกรองและพบแพทย์แผนปัจจุบันแล้วจะได้รับการส่งต่อไปรับบริการการแพทย์แผนไทย และหน่วยบริการร้อยละ 14.58 ผู้ป่วยรายใหม่ทุกรายเมื่อผ่านการคัดกรองต้องพบแพทย์แผนปัจจุบันเพื่อส่งต่อไปรับบริการการแพทย์แผนไทย และพบว่า กรณีหน่ายบริการร้อยละ 7.55 ผู้ป่วยนัดหมายรับบริการการแพทย์แผนไทยจะพบแพทย์แผนปัจจุบันก่อนเข้ารับบริการตามนัดหมาย (ตาราง 4)

ตาราง 4 แสดงรูปแบบการจัดบริการการแพทย์แผนไทย

หัวข้อ	จำนวน (แห่ง)
การจัดบริการการแพทย์แผนไทยกรณีรับผู้ป่วยใหม่	
ผ่านระบบคัดกรองและผ่านแพทย์แผนปัจจุบันก่อนบริการแพทย์แผนไทยทุกราย	14/53
ผ่านระบบคัดกรองและผ่านแพทย์แผนปัจจุบันส่งต่อแพทย์แผนไทยบางราย	40/53
ผ่านระบบคัดกรองผู้ป่วยสามารถเข้ารับบริการแพทย์แผนไทยได้ด้วยตนเอง	42/53
การจัดบริการแพทย์แผนไทยกรณีผู้ป่วยนัดหมาย	
ผู้ป่วยสามารถรับบริการที่จุดบริการแพทย์แผนไทยได้โดยตรง	48/53
ผู้ป่วยต้องผ่านระบบการคัดกรองและพบแพทย์แผนปัจจุบันก่อนเข้ารับบริการแพทย์แผนไทย	4/53
ผู้ป่วยต้องผ่านระบบคัดกรองแล้วไปรับบริการแพทย์แผนไทย	1/53

หมายเหตุ : สามารถตอบได้มากกว่า 1 ข้อ จำนวน 53 สถานบริการ

การจ่ายยาสมุนไพร พบว่า มีบริการจ่ายยา 2 จุดบริการ คือ รับยาได้ที่ห้องบริการแพทย์แผนไทย บางรายการยาหรือครบทุกรายการตามบัญชียา ร้อยละ 29.63 และจ่ายยาที่ห้องยาของหน่วยบริการเท่านั้นร้อยละ 50.62 จำนวนรายการยาสมุนไพรที่มีให้บริการ พบว่า ระดับโรงพยาบาลมียาสมุนไพรให้บริการเฉลี่ย 26 รายการ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมีรายการยาสมุนไพรให้บริการเฉลี่ย 22 รายการ หน่วยบริการร้อยละ 30.19 มีรายการยาครอบคลุมทั้ง 15 กลุ่มอาการ

กลุ่มผู้รับบริการมารดาหลังคลอดที่มาเข้ารับบริการเป็นกลุ่มที่แพทย์แผนไทยคัดกรองจากผู้มารับบริการคลอดของโรงพยาบาลร้อยละ 32.28 จากส่งต่อจากแพทย์แผนปัจจุบัน/บุคลากรทางการแพทย์ ร้อยละ 28.35 และจากมารดาหลังคลอดที่มีความสนใจร้อยละ 38.58

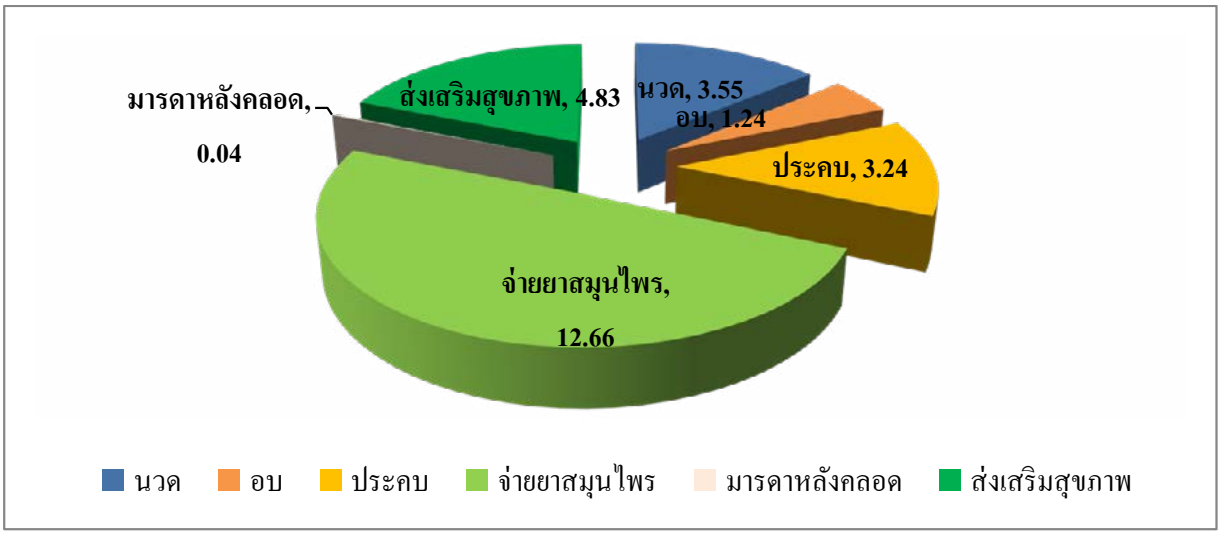
การบันทึกข้อมูล ในโปรแกรม Hos XP ผลงานการให้บริการ พบว่า หน่วยบริการร้อยละ 86.76 แพทย์แผนไทยเป็นผู้บันทึกข้อมูลบริการผู้ป่วยและบันทึกข้อมูลเป็นปัจจุบันทุกวัน ร้อยละ 69.84 และหน่วยบริการร้อยละ 47.17 มีการตรวจสอบข้อมูลซ้ำร้อยละ 80 – 100 ของข้อมูลทั้งหมด หน่วยบริการร้อยละ 30.66 มีการติดตามผลการบันทึกในโปรแกรม Hos XP และหน่วยบริการร้อยละ 35.76 มีการตรวจสอบรายงานใน HDC

ผลงานการให้บริการการแพทย์แผนไทย

ผลงานบริการการแพทย์แผนไทยเป็นผลงานของหน่วยบริการโรงพยาบาลศูนย์ โรงพยาบาลทั่วไป โรงพยาบาลชุมชนและโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ภาพรวมของจังหวัดนครราชสีมา จากการรวบรวมในรายงานข้อมูล HDC ของจังหวัดนครราชสีมา มีผลงานร้อยละบริการผู้ป่วยนอกที่

ได้รับบริการการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกร้อยละ 20.99 โดยบริการที่มากที่สุดเมื่อเทียบกับผู้ป่วยนอกทั้งหมด คือ การจ่ายยาสมุนไพร ร้อยละ 12.66 รองลงมา คือ การส่งเสริมสุขภาพ ร้อยละ 4.83, การนวดร้อยละ3.55, ประคบสมุนไพร ร้อยละ 3.24, อบสมุนไพร ร้อยละ 1.24 และดูแลมารดาหลังคลอดร้อยละ0.04 ตามลำดับ (กราฟ 1)

กราฟ 1 แสดงร้อยละบริการการแพทย์แผนไทยต่อผู้ป่วยนอกของจังหวัดนครราชสีมาปีงบประมาณ 2561



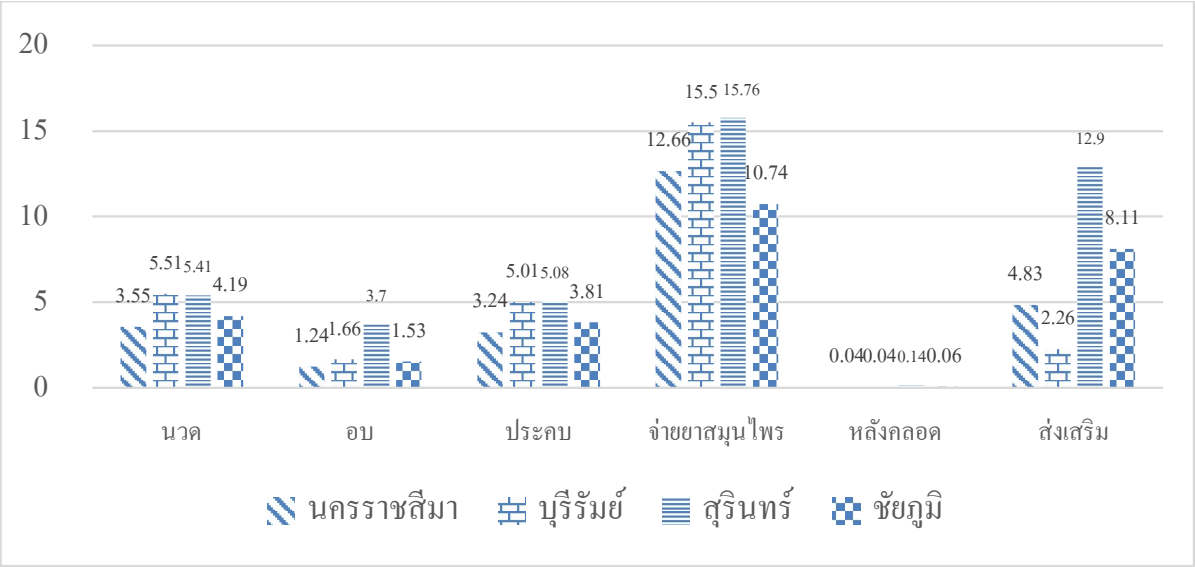
เมื่อเปรียบเทียบผลงาน เขตสุขภาพที่ 9 มีผลงานการให้บริการการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกร้อยละ 21.14 เป็นลำดับที่ 12 ของเขตสุขภาพทั้งหมด เมื่อวิเคราะห์ดูผลงานตามประเภทบริการจากมากไปน้อย พบว่า มีร้อยละผลงานตามประเภทบริการตามลำดับ ดังนี้ บริการจ่ายยาสมุนไพรร้อยละ 13.60, การส่งเสริมสุขภาพ ร้อยละ 6.40, การนวดร้อยละ 4.48, การประคบร้อยละ 4.11, การอบสมุนไพร ร้อยละ1.88 และการดูแลมารดาหลังคลอดร้อยละ 0.06 ตามลำดับ จะเห็นได้ว่าลำดับของประเภทผลงานบริการของเขตสุขภาพที่ 9 สอดคล้องกับภาพรวมประเทศ และอีก 6 เขต และพบว่าเขตสุขภาพที่ 9 มีบริการจ่ายยาสมุนไพรมากกว่าภาพประเทศอยู่ร้อยละ 3.33 (ตาราง 5)

ตารางที่ 5 แสดงร้อยละบริการการแพทย์แผนไทยต่อผู้ป่วยนอกระดับเขต ปีงบประมาณ 2561

เขตสุขภาพ	นวด	อบ	ประคบ	จ่ายยาสมุนไพร	มารดาหลังคลอด	ส่งเสริมสุขภาพ
1	3.19	0.43	2.36	6.82	0.06	10.88
2	5.30	0.55	3.54	8.58	0.11	15.77
3	5.40	0.59	4.10	8.32	0.12	14.16
4	5.30	0.46	3.66	7.80	0.05	9.50
5	5.75	0.40	4.12	8.09	0.06	6.02
6	3.92	0.54	2.98	10.17	0.07	6.26
7	7.94	1.39	6.93	12.24	0.17	15.62
8	6.39	1.57	5.94	13.37	0.24	11.54
9	4.48	1.88	4.11	13.60	0.06	6.40
10	5.86	1.32	5.38	12.71	0.13	7.69
11	4.68	0.58	3.97	11.19	0.08	6.75
12	5.21	0.68	4.66	9.69	0.28	6.04
รวม	**5.24**	**0.90**	**4.31**	**10.30**	**0.12**	**9.44**

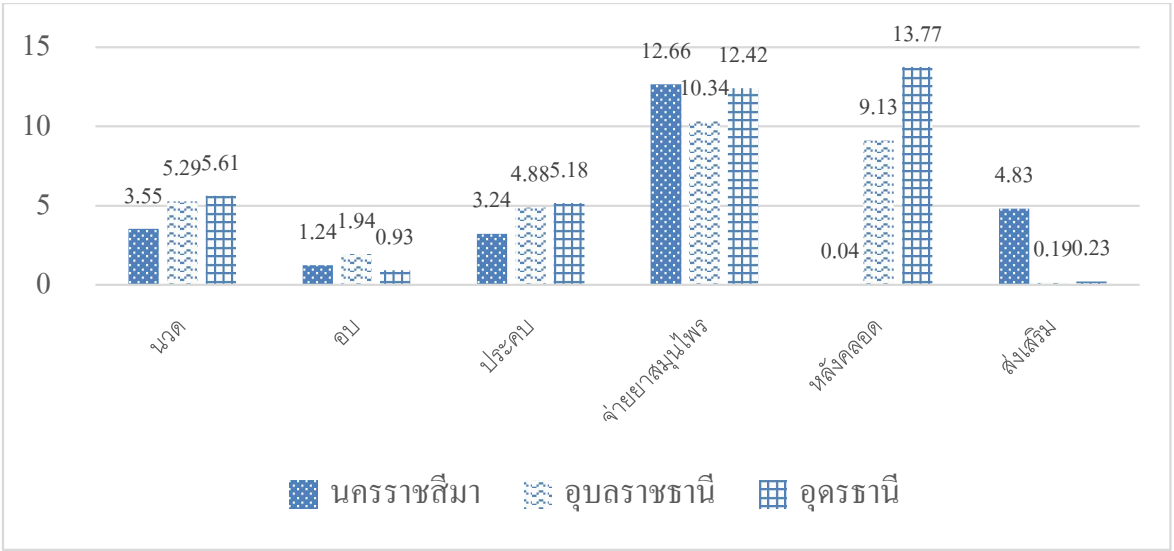
จังหวัดนครราชสีมา มีผลงานตามประเภทบริการเป็นไปตามลำดับภาพรวมเขต โดยประเภทผลงานการให้บริการมากไปน้อย ดังนี้ การจ่ายยาสมุนไพรร้อยละ 12.66, การส่งเสริมสุขภาพร้อยละ 4.83, การนวดร้อยละ 3.55, การประคบร้อยละ 3.24, การอบสมุนไพรร้อยละ 1.24 และการฟื้นฟูมารดาหลังคลอดร้อยละ 0.04 ตามลำดับ ซึ่งจะเห็นว่าจังหวัดนครราชสีมามีผลงานการนวด การอบสมุนไพรและการประคบเป็นลำดับที่ 4 น้อยกว่าทุกจังหวัดในเขต และมีผลงานการจ่ายยาสมุนไพรและการส่งเสริมสุขภาพและ การบริการมารดาหลังคลอดเป็นลำดับจังหวัดที่ 3ในเขต (กราฟ 2)

กราฟ 2 แสดงร้อยละบริการการแพทย์แผนไทยต่อผู้ป่วยนอกของเขตสุขภาพที่ 9 ปีงบประมาณ 2561



เมื่อแยกประเภทของผลงานเมื่อเทียบกับจำนวนผู้ป่วยนอกทั้งหมด จังหวัดนครราชสีมามีผลงานการจ่ายยาสมุนไพรและบริการส่งเสริมสุขภาพ มากกว่าทั้ง 2 จังหวัด โดยมีบริการจ่ายยาสมุนไพรได้ร้อยละ 12.66 จังหวัดอุดรธานี ร้อยละ 12.42 และ จังหวัดอุบลราชธานี ร้อยละ 10.34 บริการส่งเสริมสุขภาพ จังหวัดนครราชสีมาร้อยละ 4.83, จังหวัดอุดรร้อยละ 0.23 และจังหวัดอุบลราชธานีร้อยละ 0.19 ในส่วนของบริการการนวด, การประคบ, บริการมารดาหลังคลอดมีผลงานน้อยกว่าทั้ง2 จังหวัด ทั้งนี้เพราะมีสัดส่วนบุคลากรทางการแพทย์แผนไทยต่อประชากรแตกต่างกัน จังหวัดนครราชสีมา 1:33,026 คน จังหวัดอุบลราชธานี 1:19,652 คน จังหวัดอุดรธานี 1:20,787 คน

กราฟ 3 แสดงร้อยละบริการการแพทย์แผนไทยต่อผู้ป่วยนอก ในจังหวัดที่มีขนาดประชากร 1.5 ล้านคนขึ้นไป



อภิปรายผล

จังหวัดนครราชสีมา มีสัดส่วนแพทย์แผนไทยต่อประชากร1:33,026 และมีสัดส่วนแพทย์แผนไทยหน่วยบริการ 1:4.78 ซึ่งมากกว่าจังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดอุดรธานี และตามเกณฑ์มาตรฐาน โรงพยาบาลส่งเสริมและสนับสนุนการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ผสมผสาน ของกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กำหนดสัดส่วนแพทย์แผนไทยต่อประชากร เท่ากับ 1: 5,000

รูปแบบการจัดบริการ พบว่า หน่วยบริการมีความพร้อมด้านสถานที่ให้บริการโดยมีอาคารแยกเฉพาะร้อยละ 45.28 และมีโครงสร้างการบริหารเป็นกลุ่มงานแพทย์แผนไทย ร้อยละ 60.38 มีแพทย์แผนไทยเป็นหัวหน้ากลุ่มงาน ร้อยละ 47.17 การจัดระบบบริการพบประเด็นที่อาจส่งผลต่อการเข้าถึงบริการแพทย์แผนไทย เช่น มีหน่วยบริการที่ผู้ป่วยรายใหม่เมื่อผ่านการคัดกรองจากพยาบาลและต้องผ่านการส่งต่อ โดยแพทย์แผนปัจจุบันทุกรายร้อยละ 14.58 และมีหน่วยบริการที่ผู้ป่วยนัดบริการแพทย์แผนไทย ต้องไปพบแพทย์แผนปัจจุบันเพื่อส่งต่อนัดร้อยละ 7.55 สอดคล้องกับธีรยา นิยมศิลป์และณัฏฐิญา ค้าผล[4] การให้บริการด้านการแพทย์แผนไทยในโรงพยาบาลสังกัดกระทรวงสาธารณสุข รูปแบบการให้บริการผู้ป่วยสามารถรับบริการแพทย์แผนไทยได้โดยการส่งต่อจากแพทย์แผนปัจจุบันหรือการรับบริการด้วยตนเองในปัจจุบัน

ผลงานการให้บริการในจังหวัดนครราชสีมา มีผลงานการจ่ายยาสมุนไพรเป็นผลงานที่มีสัดส่วนมากที่สุด ทุกโรงพยาบาลมีแพทย์แผนปัจจุบันสั่งใช้ยาสมุนไพร ระดับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมีแพทย์แผนไทยและสหวิชาชีพเป็นผู้สั่งใช้ยาสมุนไพรทุกแห่งเช่นกัน มีการให้บริการจ่ายยาสมุนไพร ณ จุดบริการแพทย์แผนไทยร้อยละ 29.63 และจ่ายยาเฉพาะที่ห้องยาร้อยละ 50.62 หน่วยบริการทุกแห่งมียาสมุนไพรให้บริการครอบคลุม 15 กลุ่มอาการโรค ระดับโรงพยาบาลมีรายการยาสมุนไพรเฉลี่ย 28.61 รายการระดับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมีรายการยาสมุนไพรให้บริการเฉลี่ย 22 รายการ

ในส่วนของผลงาน การนวด ประคบ อบ ที่เป็นผลงานจำเพาะของวิชาชีพแพทย์แผนไทย พบว่า จังหวัดนครราชสีมามีผลงานบริการน้อยกว่าทุกจังหวัดในเขตสุขภาพที่ 9 และน้อยกว่าจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดอุดรธานี เมื่อวิเคราะห์ภาระงานจากผลงานนวดรักษาต่อสัดส่วนบุคลากรแพทย์แผนไทยและผู้ช่วยแพทย์แผนไทย พบว่า มีภาระงานนวดรักษาผู้ป่วยเฉลี่ยอยู่ที่ 2.12 รายต่อคนต่อวัน ซึ่งมาตรฐานการรักษากำหนดให้ทำการรักษาได้ 5 รายต่อคนต่อวัน (เฉลี่ย 1 รายใช้เวลา 1.30 ชั่วโมง) และมีข้อที่น่าสังเกตสำหรับบริการอบสมุนไพรจากแบบสอบถาม พบว่า ทุกหน่วยบริการมีสถานที่อุปกรณ์ พร้อมให้บริการทุกแห่ง แต่มีผลงานบริการค่อนข้างน้อยเพียงร้อยละ1.24 น้อยกว่าทุกจังหวัดในเขต 9 และมีคิดค่าเฉลี่ยการให้บริการเท่ากับ 3.83 รายต่อวัน สอดคล้องกับกรกช อินทอง สุกัญญา โลจนาภิวัฒน์ และกุลทัต หงส์ชยางกูร[1] ศึกษารูปแบบการให้บริการสุขภาพด้วยการแพทย์แผนไทยในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล กรณีศึกษาจังหวัดตรังพบว่า การให้บริการสุขภาพด้วยการแพทย์แผนไทยในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ในจังหวัดตรัง ควรมีทั้ง 4 ด้าน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพร้อมทั้งในด้านสถานที่ บุคลากร และความต้องการของชุมชน อย่างไรก็ตาม พบว่า

การให้บริการบางประเภท อาจจะมีความสำคัญน้อย เช่น การใช้ยาต้ม ปรุงเฉพาะราย การอบสมุนไพรนอกสถานพยาบาล การแต่งท้อง การนั่งถ่าน และการอาบน้ำสมุนไพรในงานอนามัยแม่และเด็ก สอดคล้องกับการศึกษาของมณฑกา ธีรชัยสกุล[6] เรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดบริการเขตสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกของสถานบริการในสังกัดกระทรวงสาธารณสุข พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อจำนวนครั้งของผู้ป่วยนอกที่ได้รับบริการการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก คือ จำนวนบุคลากรทั้งหมดของหน่วยงาน

การบันทึกข้อมูลบริการ พบว่า มีหน่วยบริการที่แพทย์แผนไทยเป็นผู้บันทึกข้อมูลร้อยละ 86.79 และมีการตรวจสอบร้อยละ 80 – 100 ของข้อมูลทั้งหมด ร้อยละ 47.17 แสดงให้เห็นว่าหน่วยบริการให้ความสำคัญต่อการบันทึกข้อมูลผลงานการแพทย์แผนไทย การเปรียบเทียบผลงาน พบว่าระดับประเทศ เขตสุขภาพที่ 9 ซึ่งประกอบด้วยจังหวัดนครราชสีมา จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดชัยภูมิ มีแนวโน้มผลงานให้บริการสอดคล้องกับผลงานภาพรวมระดับประเทศคือ มีผลงานบริการจ่ายยาสมุนไพรมากที่สุด รองลงมาคือบริการส่งเสริมสุขภาพ การนวด การประคบ การอบ และการดูแลมารดาหลังคลอด ซึ่งร้อยละผลงานของเขตสุขภาพที่ 9 มีสัดส่วนน้อยกว่าทุกเขต

เมื่อเปรียบเทียบผลงานจังหวัดนครราชสีมากับจังหวัดที่มีประชากรมากคือจังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดอุดรธานี จังหวัดนครราชสีมามีผลงานรวมต่ำกว่าทุกจังหวัด แต่มีผลงานจ่ายยาสมุนไพรและส่งเสริมสุขภาพมากกว่าทั้ง 2 จังหวัด

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาจะเห็นว่าผลงานบริการทางการแพทย์แผนไทยของจังหวัดนครราชสีมา มีประเด็นที่น่าส่งเสริมให้มีผลงานเพิ่มขึ้นได้ โดยเฉพาะการเพิ่มบริการที่เป็นความจำเพาะของวิชาชีพแพทย์แผนไทยไม่ว่าจะเป็น การนวดรักษา ประคบ อบ และการดูแลมารดาหลังคลอด ซึ่งพบว่าสัดส่วนผลงานบริการยังน้อยกว่าอัตรากำลังที่มีอยู่ แต่อย่างไรก็ตามควรต้องค้นหาสาเหตุที่ทำให้บริการนวด อบ ประคบ และการดูแลมารดาหลังคลอดยังน้อยกว่าเกณฑ์ศักยภาพเสียก่อน และเนื่องจากการศึกษานี้ใช้ข้อมูลจากระบบฐานข้อมูล HDC ซึ่งเป็น secondary data มาประกอบกับแบบสอบถามสถานการณ์การให้บริการแพทย์แผนไทยในจังหวัดนครราชสีมาถึงแม้จะทำให้เห็นภาพค่าเฉลี่ยที่พอจะบอกได้ว่ามีระบบบริการ โครงสร้าง อุปกรณ์ บุคลากร ที่เอื้อต่อการให้บริการหรือไม่ แต่ก็มีเหตุให้สงสัยในรายละเอียดการดำเนินงานของแต่ละหน่วยบริการที่มีผลงานมากน้อยแตกต่างกัน ซึ่งอาจเกิดจากปัญหาการเข้าถึงบริการของผู้ป่วย ความชุกของกลุ่มโรคที่รักษาได้ด้วยการนวด ประคบ อบ และการดูแลมารดาหลังคลอด ภาระงานอื่น ๆ ที่งานบริการแพทย์แผนไทยต้องรับผิดชอบ ความเชื่อมั่น ความมั่นใจการยอมรับต่อบริการแพทย์แผนไทยของผู้ป่วยกลุ่มโรคที่รักษาได้ด้วยบริการแพทย์แผนไทย เป็นต้น

ในส่วนของการใช้ยาสมุนไพรซึ่งมีร้อยละของผลงานมากที่สุดในบริการแพทย์แผนไทย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการสั่งจ่ายยาสมุนไพรมีแพทย์แผนปัจจุบันและสหวิชาชีพที่สามารถสั่งการรักษาด้วยยาสมุนไพรได้ด้วย ซึ่งก็น่าสนใจที่จะศึกษาว่าการใช้ยาสมุนไพรของจังหวัดนครราชสีมานั้น มีการส่งเสริมการใช้ยาสมุนไพรอย่างไรเพื่อค้นหาเหตุปัจจัยนำสู่

การส่งเสริมการใช้ยาสมุนไพรให้สมเหตุสมผลต่อไป นอกจากนี้จากแบบสอบถามยังเห็นประเด็นที่น่าจะทำการศึกษาต่อไม่ว่าจะเป็นโครงสร้างการบริหารงาน, ระบบรับผู้ป่วยรายใหม่, การปรุงยาเฉพาะราย, การเปิดบริการ OPD คู่ขนาน ว่าประเด็นเหล่านี้มีผลต่อการเพิ่มผลงานบริการของหน่วยบริการแต่ละที่ได้อีกหรือไม่

สรุปผล

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าจังหวัดนครราชสีมามีการจัดบริการการแพทย์แผนไทยครอบคลุมทุกพื้นที่และพบว่ามีผลงานการจ่ายยาสมุนไพรเป็นบริการที่มีสัดส่วนผลงานมากที่สุด มีผลงานที่เป็นความเฉพาะด้านของแพทย์แผนไทย ได้แก่ นวดรักษา อบ ประคบและดูแลมารดาหลังคลอดยังน้อยกว่าเกณฑ์ศักยภาพ จำเป็นต้องทำการศึกษาเชิงคุณภาพเฉพาะหน่วยบริการ เพื่อค้นหาสาเหตุที่ทำให้การบริการด้านการแพทย์แผนไทยยังน้อยกว่าอัตรากำลังที่มีอยู่ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาได้ตรงประเด็น

การปกป้องสิทธิ์กลุ่มเป้าหมาย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยในมนุษย์ ซึ่งได้ผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครราชสีมา รหัส 2019 – 007 ลงวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2562

เอกสารอ้างอิง

[1] กรกช อินทอง, สุกัญญา โลจนาภิวัฒน์ และกุลทัต หงส์ชยางกูร. รูปแบบการให้บริการสุขภาพด้วยการแพทย์แผนไทยในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล กรณีศึกษาจังหวัดตรัง. วารสารเทคโนโลยีภาคใต้ 2561; 11(1) มกราคม –มิถุนายน 2561 : 193 – 203.

[2] กระทรวงสาธารณสุข. กลุ่มรายงานมาตรฐานแพทย์แผนไทย. [ออนไลน์]. (2561). [เข้าถึงเมื่อ วันที่ 15 ต.ค. 2561]. เข้าถึงได้จาก https : //hdcservice.moph.go.th/hdc/reports/page.php?cat_id=30bc6364fc06a33a7802e16bc596ac3b

[3] กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. คู่มือสำหรับผู้บริหารงานด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ผสมผสาน. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์; 2560.

[4] ธีรยา นิยมศิลป์และณัฏฐิญา ค้าผล. การให้บริการด้านการแพทย์แผนไทยในโรงพยาบาลสังกัดกระทรวงสาธารณสุข. วารสารไทยไภษัชยนิพนธ์ 2553; 5 มกราคม – ธันวาคม : 178 – 89.

[5] ภรณ์ทิพย์ ขุนพิทักษ์. รูปแบบการให้บริการแพทย์แผนไทยในระบบบริการสาธารณสุขระดับตติยภูมิ ของโรงพยาบาลศูนย์/โรงพยาบาลทั่วไปในเขตบริการสุขภาพที่ 12. . สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์; 2560.

[6] มณฑกา ธีรชัยสกุล. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดบริการเขตบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกของสถานบริการในสังกัดกระทรวงสาธารณสุข. สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.); 2558.

[7] สำนักงานข้อมูลและคลังความรู้ กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

กระทรวงสาธารณสุข. รายงานการสาธารณสุขไทย ด้านการแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก 2557 – 2559. กรุงเทพฯ : ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย; 2559.